

Redhouse kendi lügatinde işhad edilecek misâl vermeden *دکته* *deytince* (دکته adv. ger. of) «until, attaining» tabirini veriyor. Şark türkçesinde bu, daha ileride bahsi gelecek olan *tägünçe* ye muadildir.

1389. *-(y)ince* şeklinin yerine geçiş «substitutif» alağı olarak kullanılışı *-(y)ince* lâhikasının eski osmanlıca'da aslî hadesin onun yerine geçirildiği veya ona tercih edildiği bir tali hadesi bildirmeğe yarar.

(Fransızca karşılıkları: «plutôt que de...; au lieu de...» Mana tekâmülü iki suretle izah edilebilir:

1° kıyaslanmış hadesler > değerce müsavî sayılan hadesler > yerine başkası geçmiş hades > tercih edilmiş hades [1];

Veya 2° bir başkası yapılınca kadar yapılmış hades > bir başkası yapılmadan evvel yapılan hades > (yapılacak hades) *yerine* (ona tercih) yapılan hades. Mk. fransızca'da plus tôt > plutôt.

[2] *bir cārtye nikâhla-n-ince* (kendine nikahlayacağına, nikahlayacak yerde) *filâne* («müennes olan» *filan* = her hangi) *hurre-i müşrike-yi* (mügrik bir hur kudini) *al-sa-ñ ne* (olar). A.U.E (1426 yılı yazmaları, yap. 124) «quo ne prends-tu (al-sa-ñ-ne, mk. § 1232) uno telle, païenne de condition libre, plutôt que d'épouser une esclave»;

bañ-a du'â kıı-ınca (kılacağına) *bag-m-ı şeş-üp* (= çözüp) *köy-u vir-se-ñ-ne* (olar). A.U.E (Aynı eser, yap. 153 v°) «au lieu de m'adresser des prières, délie-la de ses liens et renvoie-la» (*ko-yu ver-se-ñ-ne*, mk. § 1232);

kadı-lığ-ı ruhban-lar-a vir-ince (vereceğime) *kul-lar-ım-a vir-se-m-ne* (lâzım gelir) A.U.E. (SAMIRNOF *Chrest.*, s. 20; Negri tarihinden çıkarılma; mk: aynı ibarenin bir başka türlüünü, § 1232, s. 843); [3]

adam iç-me-z (adamın) *iç-me-yeceğ-i acı su-lar sız-ınca* (sızacağına) *sız-ma-sa yeg* (*yey* = daha iyi) A.U.E (Kitab-ı Dede Korkud, s. 4; bk. Aynı eser bir sıra buna benzer *-(y)ince*, ... *-me-se yeg* li misallere. [4]

[1] Yakulça'da *-iüx* (= osın. *-(y)ecek* hades şeklinden yapılmış hades isminin kıyaslama baleti olan *täyür* + *-iüx* şeklinde de buna benzer bir mana tekâmülü bulunmaktadır. Bu şekil ile osmanlıca'nın *-(y)ince* şekli arasında Böhtlingk tarafından, s. 289 mana bakımından bir yaklaştırma yapılmıştır (ki Kazem Bek bunu osmanlıca için kaydetmektedir, s. 444). J. D.

[2] *دکته* kelimesindeki *ر* şedde işaretlidir; *مشركه* kelimesindeki *ك* üzerind üstün işareti var; *السكن* kelimesinde *س* ve *ن* harfleri üzerinde üstün işaretleri var; *ك* harfi üzerinde cezim işareti (س) var. A.U.E

[3] Bunu fransızca'ya şöyle çevirmek mümkündür sanırız:

«au lieu de confier aux ecclésiastiques, la charge de cadi (juge d'après la loi musulmane) n'aurais-je pas eu mieux fait d'en charger mes (autres) sujets». A.U.E

[4] *ata ad-ın-ı yürü-t-me-yen hoşrat oğul, ata bel-ın-den in-ince* (ineceğtne) *in-me-se yeg, ana rahm-ın-a düş-ünce* (düşeceğinc) *düş-me-se yeg*. (s. 4);

yalan söz bu dünyede (= dünyada) *ol-un-ca* (olacağına) *ol-ma-sa yeg*. (s. 4).

Müellif § 1392, ibtar 1 de bunun *-(y)ence* li şekline dair malûmat veriyor ki, asıl yeri burası olsa gerek (bk. oraya 1) A.U.E

1390. *Menfi fiillerden -(y)inceli ulak. -me-yinceli veya -(y)e-me-(y)inceli bir ulak yine menfi olan asli bir hadesle beraber bulunduğu zaman -me-dikçeli (§ 1381) ulakların aynı asıtlı «suspensif» manası gibi bir manaya gelir; böyle yapılmış olan kelimeler asli bir hadesin tali bir hades yapılmadıkça yapılmadığını bildirir.*

Bu hususi kavram, «akıbet» manalı kullanımın sadece bir gelişmesidir diye izah edilebilir. Menfi hades («...-mediği zaman» yerine: «...-mediği müddetçe» manasile) bir müddet i [1] (yani devamlı zamanı A.U.E) havi sayılır; fakat bu mana gelişmesinde hudutlayışlı kullanımın büsbütün yabancı kalmamış olması da mümkündür. Ve gerçekten bu menfi kelimelerin manası (müsbet fiillerle) bir bekleyiş, bir gözleyiş «expectatif» manasıyla ikizleniyor:

«Ali (veya bizzat Veli) filan hadesi yapmadığı müddetce (= yapmadıkça) Veli harekete gelmiyor» demek, «Veli harekete gelmek için Ali'nin (veya bizzat Veli'nin) o hadesi yapmasını bekliyor» demektir. Şuhalde gözleyiş mefhumu hudut (=...-diği zamana kadar, vs.) mefhumuna yakındır.

Ml.: *گمیه بنمینیجه ناولون ویرلمز g'mi-ye bin-me-(y)ince navlun ver-il-me-z* (Atasözü) «tant qu'on n'est pas monté à bord, on ne paye pas le prix de passage»;

loğma çiyne-me-(y)ince gut-uğ-ma-z «la bouchée ne peut s'avaler tant qu'elle n'a pas été mâchée» (mk. buna benzer bir atasözü, daha ilerde, § 1394, c. d.);

kız ana-sın-dan g'ör-me-yince sofrayı kağ-dır-ma-z (Teke-Zade'nin atasözleri, p. 262) «tant qu'elle n'a pas vu faire sa mère, la fille ne sait pas desservir la table»; mk. *Kitab-ı Dede Korkud*, s. 3:

kız ana-dan g'ör-me-yince öğüt al-ma-z A.U.E «la fille n'écoute pas les conseils, tant qu'elle n'a pas vu faire sa mère»;

ko-ma-z-am sen-i el-e g'etür-me-(y)ince A.U.E (Gazev. S. Bat., s. 5) «je n'aurai de cesse que je n'aie mis la main sur toi»;

ben-üm-le tanış-ma-yınca sat-ma-gıl, A.U.E (1426 yılı yazmaları, yap. 73) «ne(le) vends pas avant de m'avoir consulté (tant que tu ne m'auras pas consulté)». [2]

[1] Bu, «akıbet»li ulakla ifade edilen hadesler, lahzalık mahiyeti hakkında söylenmiş olanları nakzeder balde değildir. Hades lahzalık kalır, kendinde bir müddet var olan şey, bu hadesin (menfi ile ifade edilen) yokluğudur. J. D.

[2] *Kitab-ı Dede Korkud* da buna benzer başka misaller var:

kā-dir tañrı vir-me-yince erbayı-ma-z (zenginleşmez) A.U.E, (s. 3);

ecel va'de ir-me-yince kimse öl-me-z A.U.E (s. 3);

kız ana-dan g'ör-me-(y)ince sofrayı çek-me-z (sofra kurmaz) A.U.E (s. 3); bk. yukarıki misale A.U.E;

آغام طوتولان قلمه به وارمینیجه ، آغامک اولوسن دریمسن بیامینیجه اولدیه قان المانیجه قان اغوز ایله کلیمکم
aga-m tut-ul-an (tatulduğu) kal'a-ya var-ma-yınca aga-m-iñ öl-ü-sin, diri-sin یوخ دیدی
bil-me-yince, öl-dü-yse kan-ın al-ma-yınca kalın (= kalabalık, oguz il-e (iline) gelig-im
(gelmem) yoh didi. A.U.E

Eski osmanlıca'da *-me-(y)ince* li ulak çoğu zaman *tā* veya *tākīm* edatiyle beraber bulunurdu. (Mk. § 1387 ve 1381).

Ml.: *تا قبض امانجا رهین صاحب اولمز تا قبض امانجا rehīn sahib ol-ma-z tā kabz et-me-yince* A.U.E (1426 yılı yazmaları, yap. 155) «le gage n'est pas valable, tant qu'il n'a pas été effectivement livré»;

تا ویلاق اوغلی قزنی سلطان بایزید و برینجه سلطان بایزید صحبت و عشرت نیردو کین بایزید Vilak Oğlu (Sırp kralı Etiyen) kız-ın-ı sułtan Bāyezid-e ver-me-(y)ince sułtan Bayezid sohbet ve 'işret n'l-düg-in bil-me-z-di A.U.E (Rousn. n° 1493 yazmaları, yap. 20) «avant que Vilaq Oghlou (le roi Etienne de Serbie) n'eût donné sa fille (pour : sa soeur) à Bayezid, celui-ci ne savait même pas ce qu'étaient les festins et la boisson»;

Bunun *Vilak Oğlu* suretinde söylendiği son zamanlarda İstanbul'da neşredilen *Aşık Paşazade* tarihindeki (bk. bu tarihin fihristine) *ویلاق اوغلی*, suretindeki kaydından anlaşılıyor ki, bu da kilise slavoncasında *вук* Sırpca'da *вук*, Bulgarca'da *вук* suretlerinde yazılan *Vouk* yani «kurt» alem isminin eski şekliinden bir transkripsiyon gibi görünüyor. Şu halde *vilak*, *ulağ* aslındadır (mk. § 112).

Bugünkü osmanlı tarihleri buna *ویلук* *viluk* diyorlar.

Dherbelot (s. 214) ihtimal yunanca bir yazılış tesiriyle bunu *Bulcogli* (Bulk oğlu) okumakta ve şöyle demektedir: Türkler buna *Servie* (Serbie, Sırbıya) despotları adını veriyorlar. Sebebi de şu ki, Bulgaristan kralı Estienne'den bu beyliği ilk olarak elde edenin *Bulc oğlu Eleazar* veya *Lazare* adında oлуğudur.

amma ordudan bir adam dışarı çıkmaz ta kim Tahmas Kalandan rakam almanca (TAMB. AR., s. 35) «mais personne ne pouvait sortir de l'armée (du camp) sans avoir obtenu un sauf-conduit (yol için ruhsat kâğıdı: A.U.E) de Nadir-chah».

1391. *Osmanlıca'da akıbetli ulağın başka şekilleri* — Eski osmanlıca'da, akıbetli ulak olarak (daha nadir bir vokallenişli) *-(y)icek* veya *-(y)ecek* lâhikası da kullanılırdı ki bu, ihtimal daha eski bir **-kay + çan* (§ 1396) yerindedir.

Ml.: *کوردی کوردی کوردی کوردی کوردی کوردی k'öpek-ler-i g'ör-icek kıs kıs gül-di* (Kitab-ı Dede Korkud, s. 47) «dès qu'il vit les chiens, il se mit à rire aux éclats» [1].

کازا کلچک اوص بصر [2] kazā g'al-icek us pas-ar (akıl siner. A.U.E) (Cezayir, 1919 yazmaları, yap. 73. mk. bu atasözünü *-dikde* li ulakla daha yeni bir şekilde, § 1371) «lorsqu'arrive le destin, la raison se cache»;

توقیع رفیع هایون واصل اولیجق tevki-i refi-i hümāyun vāsıl ol-ıcağ padişaha mahsus yüce ferman ulaşmış olunca A.U.E (osmanlı padişahlarının bütün fermanlarında görülen resmi kitabet tabiri, mk. meselâ M. Jean Grzegorzewski tarafından Sofya'da [Z sidzylatow rumelijskich..., Léopol, 1912] neşr olunanlarını) «dès que (mon) impérial rescrit (to) sera parvenu»;

دل ایدر فریاد کؤشاد مینه کی کورد کده کؤشاد-ی سینه-ن-ی (göğsünün açıldığını) gör-dük-de

[1] Müellif bunu *kas kas* suretinde kayd ile «kahkaha ile» manasını veriyorsa da *bizee kıs kıs* suretinde ve *kısa kısa* için için manasındadır A.U.E

[2] Arap harfli ibarede son iki kelime harekelidir. A.U.E

پای فرسوده مصرای طلب اولیجق *pây fersûde-i sahrâ-yı taleb ol-ma-yıcağ* ayak isteyiş çölünde yıpranmış olmayınca A.O.E «tant que les pieds ne seront pas usés dans le désert de la recherche».

آدمه کندی آباغی ایله دولت کز *âdem-e kendlî ayâg-ı ile devlet gel-me-z* A.U.E (SEYYİD VEHBİ) «la félicité n'ira pas d'elle même à l'homme» = (La félicité n'ira pas d'elle même à l'homme, tant qu'il n'aura pas usé ses pieds dans de désert de la recherche). [1]

-(y)icek lâhİKası (hadeslerin ardınlaşmasındaki fasılasızlık mahiyetini tebarüz ettirmek için) bir tasgir şekli alabiliyordu.

Ml.: بولجاغز حقا *fikr-ile er yol, bul-ıcağ-az Haqq-a* A.U.E «lorsque l'homme a trouvé le chemin de Dieu».

دانیه آلدانوبن دشمن نقا *dâne-ye al-da-n-ub-an düş-me-z fağ-a* A.U.E (Bibl. Nat., S. T. yazmaları, 1207, yap. 73 V^o) «il ne se laisse pas séduire par le graine (de l'appât du monde); [2]

Mk. *öl-üceg-ez* «quand il sera mort» A.U.E gibi bir başka misâli, Kazem Bey gramerinde § 327, *Muhammediye*, denilen nazımdan. [3]

-(y)icek şekli Aydın lehçesinde de kalmıştır. [4]

Ml.: *ben öl-öcek bir eski mezer-e yoy-oñ* (quand je serai mort mettez-moi (yoy-oñ = koyun A.U.E) dans un vieux tombeau, (KUNOS Nasreddin Hoca *Tréfai*, No. 23).

Viguiet tarafından kaydedilen *-ice* lâhİKası (zaman No. 65: «en ... -ant»), sondaki bugazlı konsonu gitmiş aynı morlem gibi görünüyor.

-(y)icek lâhİKası da (-(y)ecek lâhİKası gibi) [5] ortağ veya niyetli istikbal temesi rolünü görür.

Ml.: بویه بلغ سن الیجک چانکی *böyle bil-gil* [6] *sen, öl-ücek can-ın-ı* A.U.E (Z. D. M. G., XX, s. 578, mısra 60; *Jahrb. Litt.*, 1829, anzeig. Blatt, s. 114) «sache que ton âme est mortelle»;

[1] Vezni: — 0 — —, 0 0 — —, 0 0 — —, 0 0 — — (feilâtün feilâtün, feilâtün feilün) dūr. A.U.E

[2] Bu beytin iki mısrağı vezince birbirine imâle ve zıbaflarla da uymuyor. Belli ki nazımı aruzu acemice kullanmış. A.U.E.

[3] Kazem Bey bu şekli, sonunda «zaman, defa» manasında *gez* kelimesi bulunan (-(y)ecek+gez)-(y)icek veya suretinde bir teşekkülle izah etmek istiyor. J.D.

[4] -(y)icek şekli, koñbalca'da şahıslı siyga (III üncü mazı) ve mazı ulağı olarak kullanılan (i vokali düşmüş) *-cek* lâhİKasıyla hısım gibi görünüyor (CASTREN), s. 37 ve aşağısı). Aynı hadise (i vokalinin düşmesi) azerce'de de olmuştur.

on-u g'ör-çeg' 'aşığ ol-da-mA.U.E (*Arşın mal, alan*, s. 44) «le voyant, j'en devins amoureuse». J. D.

[5] Bosna türkesinde bir (-(y)ecen lâhİKası da bulunuyor ki bu, *-ce(k)* = *çañ* muadilligini teyid etmektedir (§ 918, başıye 2).

eger bak-acan ol-ur (arap harfli ikinci kelime harekelidir. A.U.E) *eger bak-acan ol-ur* -sa-n A.U.E (BLAU, s. 110) «si tu considères...». J. D.

[6] Bu tercümeğe göre بلغ kelimesi بلک yazılmalı idi; yoksa kelime aslında *bul-gul* mudur? o zaman tercüme nasıl olur? (sen ölünce canını böyle bulursun?) A.U.E

g'el-icek yıl A.U.E (Rouen, No. 1502 yazmaları, yap. 63) « l'année prochaine » ;

Mk. daha başka misâlleri :

اوليجق ، يازليجق of-ıcağ yaz-ıl-ıcağ A.U.E (Aynı eser, yap. 17, 21 V°, 35 ve 48).

1392. Akibetli ulağın lehçelik olarak daha üç şekli vardır :

1° -(y)incek lâhikası ki, (buğazlı konsonunu muhafaza eden, mk. § 918) beşbelli eskimsek bir şekil olup -kin-çâ şeklinden de daha eski olan bir *-kin-çâk şeklinin varlığını tazammun etmektedir.

Kütahya «Kiutahie» li Hindoglu Artin, -(y)incek lâhikasını, -(y)icek lâhikasının aşağı halk tabakası şekli olarak veriyor. (Türkische Sprachlehre, Vienne, 1829, s. 58: fransızca'ya tercümesi, s. 112).

Mk. Giese Anat. Türk. de daha başka misâlleri :

bahar g'elincek, göçüp gene yaylasına gelir (s. 47, No. XVI, sonda) «dès que vient le printemps, ils émigrent dans la montagne» ; mk. Aynı eser: varıncağ (s. 44, N° .X), basıncağ, oluncağ (s. 46, N° .XIV), düşünceğ (s. 80, N° .XLVIII).

-(y)incek şeklini (« zaman N° 68 » diye ve fransızca'daki : « en... -ant, puisque... » suretiude karşılıklarıyla) ilk defa kayd ve işaret eden öyle görünüyor ki Viguiet'dir.

Hüseyin Rahmi de bu şekli ele alıyor :

MI. : اولونجق كندیمی كنجاش كیی طویدم bun-lar-ı oğu-yuncağ k'endi-m-i g'enc-el-miş [1] gibi duy-du-m (Metres, s. 425) «en lisant ceci, je me suis senti comme rajouni».

(Menfi tabanlı) -me-yincek lâhikası, me-yicek ve me-yince lâhikalarındaki aynı durumlarda kullanılabilir (mk. § 1390).

MI. : ta bu kale-yi al-ma-yıncağ gid-e-me-m (TAMB. AR., s. 17) «je ne quitterai pas cette forteresse sans l'avoir prise».

2° -(y)inces veya -(y)incez lâhikası. Bu daha yukarıda gördüğümüze benzer bir novi tasgirli şekilden ibarettir. (Mk. § 503), daha önce bu (Meninsky Inst., I. s. 142) de : sevincez suretinde aşağı tabaka halk siygası yerine verilmiş bulunuyor. Biz (J. Demy) bu şekli Maraş'ta kaydetmiştik (bk. § 1016, ihtar). Pisaref Trabzon lehçesinde de varlığını haber vermektedir. (Mem. de la Soc. arch. russe, t. XIII. 1901, s. 177. gidincäs. [gidince yerine]). Giese'de ve Hüseyin Rahmi'de de var :

MI. : ikindi oluncas ekmek almağa çarşıya getmişler o dervişler (GIESE, Anat. Türk., s. 29, I. 3 aşağıdan) «à l'heure de la prière de l'après-midi, ces derviches allaient chercher du pain au marché».

(Mk. Aynı eser, s. 30, I. 9: Gece sât beş râtdelelerine gelinces: s. 30, I. 14-15 aşağıdan: başlayıncas) :

بیر خسته تک صفتی کورونجوس ایچی آغناوز Biz bir hasta-nın sıfat-ın-ı g'ör-ünceş iç-in-i ağna-r-ız (= aňlarız) (HÜSEYİN RAHMI, Cehennemlik, İleri gazetes', 12 nisan 1919 bir ermeni doktor ağzından) « nous, rien qu'à voir l'aspect extérieur d'un malade, nous comprenons ce qui se passe en dedans ».

[1] Müellif bunu gencülmüş gibi kaydediyor. A.U.E

Bunun *me-yince* suretindeki menfi şeklinde durum, *-me-yincak*, *-me-yicek* ve *-me-yince* şekillerinde olduğu gibidir.

Ml.: *nasib olmayınca mināsib (= münāsib) olmaz* CULARDIYAN, ermenice harflerle *türk atasözleri*, Venedik, 1882, s. 112.

3° *-(y)incen* lâhikası. Bu morfem *-kin-çäk* den de daha eski olması gereken bir **-kin-çän* şeklinin varlığını kabul ettirmeğe müsait bulunuyor. (Mk. daha yukarıda § 1384; bir de bk. § 918, haşiye 1).

Ml.: *beslen-incen arab atlar ellenir* «quand on les nourrit, les chevaux arabes engraisent»;

|| *göz görm-yincen (görme-inen) gönül yatlanır* «le cœur prend patience, quand les yeux ne voient pas (loin des yeux, loin de cœur)» (GIESE, *Agnt eser*, s. 59 aşağısında: halk türküsü).

İHTAR. 1 — Blau (s. 111) da, yerine geçişlik «substitutif» manasiyle olmak üzere *-(y)ence* şeklinin bir misalini buluyoruz.

بن او کرده بخ او کرده سن [1] *ben öğren-encü ben-i öğred-e-sen* ben (kendim) öğrenceğime (sen) bana öğret A.U.E «plutôt que de me laisser apprendre seul, enseigne-moi».

Bu şekil *känçä* lâhikasının (§ 1393, f. den sonra) bir kalıntısı olmak bakımından ilgi değer bir sey olabilirdi; fakat yukarıki misâl münferid olduğuna göre, bunun alelâde bir yazı yanlışlığı meselesinden ibaret olmadığından emin olmak için daha başkalarını da bulmak icabeder.

İHTAR. 2 — *Kitâb-ı Korkud* da, *de-mek* masdarından olan *دیک دی-geç* manzarası içinde *-keç* lâhikasının akibetli ulak olarak kullanıldığına dair zaif izler vardır.

بویله دیکج، آلر ایله دیکج *böyle di-geç, an-lar eyle di-geç* A.U.E «lorsqu'il eurent dit (parlé) ainsi» (s. 21 ve 28),

-kâç lâhikası Şark lehçelerinin bir çoklarında akibetli ulak olarak çok kullanılır. Mk. daha ileride § 1396.

Öteki türk dilleride akibetli (ve hududlayışlı) ulak.

1393. Burada zikredilecek olan ve akibetli ulağı veya ona benzer şekilleri ifade etmeğe yarayan muhtelif lâhikalar (osmanlıca'nın *-(y)ince* lâhikası da dahil olmak üzere) bütün unsurları birbirine sıkı sıkıya hısımlık görünümüne bağlaşıklık bir küme vücade getirirler. Bu hısımlık meselesi daha ileride § 1396 tetkik edilecektir.

-(y)ince lâhikası.

-(y)ince lâhikasına ancak osmanlıca'ya pek yakın lehçelerde rastlanır.

Ml.: *zângin-niñ gön-l-ü ol-unca, fuqârâ-niñ can-ı çık-ar* (RADLOFF *Proben*, VII. [Kırım lehçesi] s. 397 Atasözü No. 183) «avant que le riche ne se laisse toucher, le pauvre rend l'âme».

منجیکز کوروب بکشینجه اره کیتیه بجم *men-cig'ez* (men = osm. ben in tasgiri) *gör-üp begen-me-yince er-e git-me-yecem-im* (mencigez burada «bizzat ben,

[1] Bu arap harfli misâlde birinci ve sonuncu kelimelerin son kısımları harekelidir. A.U.E

kendim» demek olacak. A.U.E) (HACİBEKOF *Arşın maî alan*, s. 17 [azerce])
«je ne me marierai pas tant que je n'aurai pas vu moi-même l'homme qu'on
me destine».

-kin-çū lâhikası.

Bu morfem, buğazlı konsonunu muhafaza etmiş -(y)ince lâhikasıdan başka bir şey değildir; (katıldığı) taban da buğazlı bir konsonla nihayetlenmiş olduğu zaman bu buğazlı konson (k), şark türkçesinde de bazan kaybolur (bk. § 1393, b. sonlarına). Bk. bu lâhika hakkında *Gr. alt.*, § 299 dan 303; mk. Martin HARTMANN; *Çaghat.* § 46 (tamamlanmak üzere).

a. Akıbetli kullanılışı. Osmanlıca'daki muadili (-(y)ince ve aynı lâhikadan tâli şekilleri) nden farklı olarak -kinçā lâhikası, asıl akıbetli ulak diye seyrek kullanılır. Bu vazifesinde -kāç lâhikası (bk. daha ileride § 1395) önünde umumiyetle gerilemiş görülüyor. Bununla beraber HARTMANN, s. 40 da bu türlü kullanılışa dair misâller bulunmaktadır.

b. *Hududlayışlı* «limitatif» kullanılışı. Bu lâhikanın böyle kullanılışı Altayca [1] ve Çaghatayca'da pek siktir.

Ml. : اوغوز خان تختندا اوتوروب اولکونجه وزير وکیل اول ایدی *Oguz Han taht-ın-du ol-tar-up öl-künçe vezir vekil-i ol, ir-di* Oguz hanın tahtına oturmasından, (ta) ölmesine kadar vezir vekili o idi A.U.E (EBÜ-L-GAZI, s. 16) «jusqu'à la fin du règne et la mort d'Oghouz Khan, c'est lui qui a été le second ministre»;

تا دنیا آخر بولونجه *tā dūnyā āhir bol-gunça* ta dünyanın sonu oluncaya kadar A.U.E (*Aynı eser*) «jusqu'à la fin du monde».

Toy-kança nāmā yā-p doyuncaya kadar bir şey ye-yip A.U.E (*Tezkere-i Evliya*, s. 187, l. 5) «mangeant à ton appétit» ?;

اول ای اولکونجه *ol ay öl-künçe* o ay geçinceye kadar A.U.E (BEREZINE, *Bibl. vost. hist.*, s. 168); «jusqu'à la fin de ce mois»;

من کلکنجه سن منده درغل *men gel-gince* (ikinci *kef*'in çınlak *g* okunuşunu göstermek için üzerinde üç nokta ile J. D.) *sen mun-da dur-gil*, A.U.E (*Kitab Terc. Far.* Mélioranski tab'i, s. 019) «reste ici jusqu'à ce que je vienne».

Aynı misâl *Kitâb-ül-İdrâk* de şu şekilde görünüyor:

تار مندا من کلکنجه *tur mun-da men gel-ginçā*. [2] A.U.E

بزه کیلکونجه *biz-e kil-künçe* biz(im zamanımız)a gelinceye kadar. A.U.E EBÜ-L-GAZI, s. 2) «juaqu'à nos jours».

Mk. dâhs yukarıda, § 1388, osmanlıca'daki *g'elince* nin buna benzeyen manasını;

[1] Altayca'da -gince li hudutlayış ulaşı tali hades sürekli olduğu zaman dahi kullanılır; eğer: *sen ayıldap yürginçe kazan asıp koyorım* sen davranıp yürüdüğün sırada (ben) kazanı asıp (yemeği) koyarım (hazırlarım) «pendant que tu te promènes, je préparerai le repas» misalinde olduğu gibi asli hades lâhzalık ise fransızca karşılığı: «pendant que...» olur. Eğer (*yarık garıp turgınca yürüger* (yürü ger? A.U.E) ışık parıldayıp yükseldiği müddetçe yürüyün «marchez, tant qu'il fait clair» misalinde olduğu gibi asli hades de sürekli ise) fransızca karşılığı: «tant que» olur. (*Gr. alt.*, § 301 ve 302). J. D.

[2] Bu arap harfli misalin ilk iki kelimesi harekelidir Mk. من کلکنجه سن مندا *men gel-ginçā sen mun-da tur-gay sen* (İBN-İ MÜHENNÂ, s. 91). A.U.E

yine mk. دکنچہ (bk. § 904 *sonlarına doğru*) *dig-inca* A.U.E. تیکوچہ (EBO-L-GAZI s. 16) *tig-ün-ça* (A.U.E) ve *tāginça* (T. E. yap. 86 v*, I. 5) «jusqu'à» siygalarını ki, bunlar -tāg fiilinden yapılmış olup *Ebu Hayyan* ın daha o zamanlar *Kitāb-ül-İdrāk*, s. 205 de kaydetmiş olduğu üzere (lâhika başındaki) bugazlının düşmesi gibi bir hadise dolayısıyla *inc(ç)e* suretinde kalan bir lâhika almıştır. *Kitāb. Terc. Far.* (s. 019) دکنچہ ve تیکوچہ *t(d)āginçā* siygalarını veriyor :

بالغ ییدم باشنه دکنچہ *balıg yi-di-m baş-ın-a deg-in-çā* A.U.E «l'ai mangé le poisson jusqu'à la tête» ki, bu *Ebu Hayyan* da şu şekilde verilmektedir:

بالغ ییدم باشنه دکنچہ *balıg-ı yi-di-m baş-ın-ga dak-in-ça* (arap harflisi öyle hareketlidir A.U.E); s. 195 de yine دکنچہ ve دکن *dak-ın* A.U.E (mk. osmanlıca'da : *deg-in*) şekilleri verilmektedir ki, bunlar دکنی *deg-di* A.U.E (= دکنک *deg-mek*) fiilinden olarak gösteriliyor.

Bu lâhikanın osmanlıca'sı olan -(y)*ince* şeklinin hudutlayış ulaşı diye kullanılışı hakkında bk. § 1387.

c. Yerine geçişlik kullanılışı.

Ml. : *bu kün hak söz-in āşid-ip kork-sa-nız yakşı-rağ tur-ur kim tañ bilā kıyamət kün-i azab-ka yıl-ın-ıp kork-ınça (kork-kınça yerine) bu gün Hak sözünü işitip korksanız daha eyidir (ki) şafakla (= yarın) kıyamet günü(nün) azabına takılıp korkacak yerde* A.U.E (*Tezkere-i Evliyā* s. 38—39) «il vaut mieux trembler aujourd'hui en entendant la parole de Dieu que de frémir demain, quand vous serez saisis par le châtement suprême»;

köp pol-up çöp pol-gınça, as pol-up us pol-zın çok olup çöp olacağına az olup uz olsun A.U.E (*Gr. alt.*, § 303) «vaut mieux peu et bien, que beaucoup et mal».

Mk. Osmanlıca : *az olsun uz olsun, çok olup yavuz olmasın* (SAMI BEY; اور kelimesi).

Bu lâhikanın osmanlıca'sı olan -(y)*ince* şeklinin yerine geçişlik ulaşı diye kullanılışı hakkında bk. § 1389.

d. Menfi tabanlığı : «avant que ne... , tant que ne pas...».

Ml. : مغول رسنه انداغ ایردی کم تا اوغلان برایشا یجا کوچه آنکا ات قوناسلار ایردی لار *mogol-nung resm-i an-dag ir-di kim* (öyle idi ki) *tā oğlan bir yaş-ka yet-mā-künçe an-ğa at koy-ma-s-lar ir-di-lār* A.U.E (EBO-L-GAZI, s. 9) «l'usage de Mongols était de ne pas donner un nom aux garçons avant l'âge d'un an, (mot à mot : ... était telle qu'on ne donnait pas un nom au garçon jusqu'à ce qu'il n'atteint pas à l'âge d'un an — A.U.E);

takdir bol-ma-kınça sañ-a üç nāmā tā-yū bil-mā-gāy takdir olmayınca sana hiç (bir) şey diyemez. A.U.E (T. E. s. 185; son satır) «tant que la volonté suprême ne lui permettra pas, il ne pourra rien te dire».

-(y)*ince* nin müvazi kullanılışı için, bk. § 1390.

e. (yetecek) miktar fikri. Fransızca karşılığı. «assez pour que» bunun osmanlıca'daki karşılık şekli. -(y)*ecek kadar* (mk. § 1464).

Bu kullanış, kıyaslamalı «comparatif» manadaki kullanılışına olduğu kadar hudutlayışlı manadaki kullanılışına da bağlı bulunabilir.

MI. : اوردو نوشکونجه پر بوتلای *iç-i-dâ bir ordu tüş-künçe yir bol-gay* içinde bir karargah konacak miktarda yer olur A.U.E. (*Baber-Nâme Pavet de Courteille* tercümesi, s. 104) «l' espace serait suffisant pour y installer un camp»;

nabız karar tut-kınça ta'am, su-sa-lık sin-kınça suv, boyuñ yap-ı-kınça ton, ol-tur-kınça üv nabız karar tutacak kadar yemek, susuzluk kırılacak kadar su, boyun (bosun) örtülecek kadar elbise, oturacak kadar ev A.U.E «de la nourriture juste assez pour assurer votre existence, de l'eau en quantité suffisante pour apaiser votre soif; des habits pour couvrir votre corps; une maison pour y habiter»;

(-kınça lar belki hep yınça okunur olacak — T. E., s. 315, l. 7 ve aşağısı).

gür-tâki kurt-lar-ka yât-ginçâ (yât-kinçâ) bar mezardaki kurtlara yetecek kadar var (T. E. s. 89, l. 3 — kendi vücudunun zayıflığından bahs ederken bir evliyanın söylediğidir) «c'est bien assez pour les vers qui sont dans la tombe».

f. Osmanlıca'nın ... deyecek kadar «tel qu'il y ait ... tel qu'il faille lieu de ... » manasındaki -(y)cek li meçhulümsi «quasi-passif» uluşına kısmen manadaş olarak kullanılışı (mk. § 305). Bu kavram belki de evvelkisinin alelade bir gelişmesi olacak.

MI. : نواي اول گل اوچون های یغلامه کوب *Neuāyi ol, gül öçün hay hay yığla-ma köp* (hay hay diye ağlama çok) A.U.E «Nevai, ne te lamente pas (trop) à cause de cette rose,

ki hay di-günçe (demeye değer) ni gülbün, ni gon-ce ni gül bar (NEVĀI, *Muh. Lug.*, s. 10, l. 6) car il n' y a ni rosier, ni houton de rose, ni rose qui vaillent qu'on se lamente pour eux».

Veled Çelebi bu misali osmanlıca'ya çevirirken (s. 48) -(y)cek şeklini kullanmıştır :

اغلامه که ارطه (هی) دیه جان آتدیق ، فدای حیات ایددجک نه گل آغاجی ، نه غنجه ، نه گل واردر *ağlama ki öyle (hey) diye can atacak fedâyı hayât edecek ne gül ağacı, ne gonca, ne gül vardır* A.U.E

-känçü lâhikası.

Bu lâhika hiç değilse kısmen, evvelkinin manadaşdır (Mk. HARTMANN, *Çag.* § 46) yine bk. § 1383, ihtar 5 :

a. Hâl uluşu veya öncelenik «préalable» ulak. Fransızca karşılığı : «en-ant, pendant-que..., tout en-ant».

Altayca'daki misaller için bk. *Gr. alt.*, § 345, 346 ve 348, ihtar 1. Aynı -gāncü şekline koybalca'da da rastlanır, bk. CASTREN, § 100, 5, b.

Yine mk. Kırım lehçesiinden alınan şu misali :

unut-acak dâ-gāncü hoş avuç sînir avuç dâ-p kâl-â unutacak diye(rek) çift avuç tok avuç deyip gelir. A.U.E (RADLOFF, *Prob.*, VII, s. 1, l. 9) «craignant d'oublier, il alait répétant : deux poignées, une poignée».

b. *hudutlayışlı* kullanılışı: ...a kadar «jusqu' à...»

Kırgızca'daki misaller için bk. MELIORANSKI, s. 54 § 17, 1; karagasca'dakiler (-gänçä suretinde), CASTREN, § 100, 5, b.

Başka lehçelerde :

Ml. : چاقانچا ائد قاتوك çık-gança an-da kaŭ-unğ A.U.E (Astrakan'da neşr edilen incilden, MAT., X, 10) «restez-y jusqu' à ce que vous partiez»;

män kaytıp kalgänçä bu yirdän ketmängiz ben geri dönüp gelene kadar bu yerden gitmeyiniz A.U.E (KOUZNIETSOV, *La. lutte des civ.* şartça metin, s. 316) «ne partez pas (n'allez pas d'ici, A.U.E) avant que je ne revienne»;

äzan okuyança kırmız yüzlü otura ezanı okuyuncaya kadar kırmızı yüze (= yüzü kızarmış) oturuyor(du) A.U.E (RADLOFF, *Proben*, VII, s. 6, l. 6). «il avait le visage rouge jusqu'au moment où il faisait l'appel à la prière».

c. *Yerine geçişlik* «substitutif» kullanılışı: «au lieu...», plutôt que de...» mk. MELIORANSKI, s. 54, § 17, 2; CASTREN, § 100, 5, a.

Ml. : mun iş-ken-şe kereñd' iş bunu içeceğine (iç-kençe yerine?) kereñd' (kerend = can çekişenlere verilen şerbeti) iş (iç) (yani öl) (NESTEROV, kırgız metni *Mém. de la Soc. d' arch. russe*, I. X, 1897, s. 84 mıs'ra 16 ve 17 «plutôt que de supporter (= boire) cela, bois la boisson des moribonds (résigne-toi à mourir)» [1].

har yirdä bikargä kıdırıp yurgänçä bir paydälük işkä aransa yaxşıraq boŭar idi her yerde işsizlikle (bī-kär-gä?) başı boş dolaşıp yürüyeceğine (yür-gänçä) bir faydalı işe bulaşıp yapışsa daha güzel olurdu A.U.E (KOUZNIETSOV, *loc. cit.*) «il vaudrait mieux qu'il travaillât, au lieu de battre le pavé».

d. Mikdarca kıyaslama fikri (mk. § 1454 ve 1383, ihtar 5).

Ml. : اوروشکای یوردوشکایه یوردوشکایه یوردوشکایه یوردوشکایه یوردوشکایه ilig din kil-k(g)änçä yürü-s-k(g)äq biz biz elden geldiği kadar (orduyla) yürürüz (elden geldiği kadar [askeri] seferler yapabilmemiz için) [2] A.U.E (*Baber-Nâme*) «pour que nous puissions faire, dans la mesure du possible (mot à mot: «autant qu'il vient de la main») Mk. osm. aynı manadaki el-den gel-diğ-i kadar»;

کونگلوم دین و تیلیم دین کیلکایچه و تلمیم و ایلکیم دین قوت فهم قیلماچیه könglüm-din ve til-im-din kil-gänçä ve kalem-im ve ilig-im din kuvvet fehîm kuŭ-gança gönlümden ve dilimden geldiği kadar ve kalemim ve elimden kuvvet (olduğu) fehîm kılındığı (= anlaşıldığı) kadar A.U.E (NEVAL, *Muh. Lug.*, s. 37, aşağıdan) «de toute mon coeur, de toute mon éloquence, mettant (à son service) ma plume et toute mon intelligence»;

[1] Bu kelimenin (gam, acı, ızdırab) manasına bun da olması *mun içmek* tabirinin (gam yemek, acı yutmak) gibi bir manaya gelmesi de düşünülebilir; o zaman bu *man yiyeceğine (içeceğine) ecel şerbetini iç, daha iyidir* manasını veren ata sözü gibi olurdu. Yine bu kelime *mün* olsaydı (çorba) manasına gelmesi lâzımdı. A.U.E

[2] Fransızca tercümeğe göre verdiğimiz bu çevirmeyi metne göre doğru bulmuyoruz; bakın bundan önceki tercümemize. A.U.E

ärkim (= her kim) *öz ayağ-ları-ğ(γ) a safakat-ıry bol-sa yaza kıl-k(γ)ança savab-(واب)*; *bol-γay* her kim kendi çocuklarına (ayallerine) şafakatlı olursa gaza (din uğrunda ceng) kılmış kadar savabı olur A.U.E (T. E., s. 24 I. 8) «celui qui se montre compatissant pour son entourage recevra la même récompense que ceux qui ont fait la guerre sainte»;

ägär kääcä tañrı ta'älä-ka sıdık bilä kal-ıuk kıl-sa-lar kafır-lar (mk. s. 300, I, 4: *kafır-ga*) *bilä ur-us-kan-ça savab-ı bol-γay* eger gece(leyin) tanrı ta'alaya sıdık ile kulluk (ibadet) kılsalar, kafirler ile (mk. s. 300, I, 4: *käitre*) vurmuş kadar sevabı olur. A.U.E (*Aynı eser* s. 359, I. 13) «ceux qui passent leurs nuits à servir en toute sincérité le Seigneur Très Haut recevront la même récompense que ceux qui ont combattu contre les infidèles».

İHTAR. — Altayca'da aynı kullanım için, fakat mülkiyet (izafet) lâhikasıyla (= faile irca alametiyle) olmak üzere buna benzer ulaklık tabirler bulunmaktadır.

çıda-gan-ım-ça tahammül ettiğim kadar A.U.E (bk. *Gr. alt.*, § 437) «autant que je peux».

Bu nevi tabirler bir *uygunlaşma* «conformité» veya *sebeb* «cause», manasında da bulunabilirler. bk. *Aynı eser*, § 344).

-kinçi lâhikası.

Bu, *-kinçä* lâhikasının (sondaki vokal zayıflamasıyla meydana gelmiş) alélâde bir çeşididir.

Pröhle tarafından *karatschajische* (karaçayca) *Studien, Keleti Szemle*, s. 234, 1909 hudutlayışlı (intihâ) ulağı diyerek kaydedilmiştir:

tañ atxınçı tan (şafak) atıncaya kadar A.U.E «jusqu'au petit jour»;

men kelginçi ben gelene kadar A.U.E «jusqu' à ce que je vienne».

Yine mk. bu gramer § 904 (I. 4 aşağıdan) *تیگینچ* *tig-inçe* (= *değince*) yerine *tig-inçi* şeklini.

-kinç lâhikası.

-kinçä lâhikasının sondeki vokal düşümiyle başka bir çeşididir.

MI : *tañ atkınç* tan (şafak) atıncaya kadar A.U.E (T. E. s. 92, I. 1) «jusqu' aux premiers rayons de l'aurore». Bu misâl *Tezk. Evl.* nın başka yerlerinde (s. 29, I. 10) *tañ atkınça* suretinde olduğu halde eserde münferid'dir.

Yine mk. Boudagof'un lügatinde (Rubgüzi'den naklen) *تیگینچ* *tig-inçe* yerine verilen *تیگینچ* *tig-inç* şeklini; ve bir de (*Mi'rac-Nâme*, s. 42, I. 5) deki *تیگینچ* *täg-inç* şekli. [1]

[1] Bazı fiilden türeme kelimelerdeki *-inç* lâhikasının (§ 750, 5°) — ki böyleleri Codex Comanicus da epeyce bol olarak görülmektedir — *-kinç* lâhikasından mı çıkmış olduğu suali hatıra gelebilir. Bu yakınlık daha önce kısmen Pavet de Courteille (*Miradj-Name*, fransızca metin, s. 41, haşiye 42) nin dikkatini çekmiştir. Öyle görünüyorki, Orkhon

1394. Aşağıdaki lâhikalarda, bundan evvel geçenlerde olduğu gibi, *n* konsonu yoktur. Bununla beraber bunlarla ötekiler arasında büyük benzerlikler görülmektedir.

-*kicü(k)* veya -*kiçi* lâhikası.

a. *Ardınlantışlı* «*consécutive*» kullanış. Bu lâhikanın kullanıştı bize ancak eski Osmanlıca (-*y)icek* şekli ile malûm olmuştur. Bk. daha yukarıda § 1391.

b. *Hadadlayışlı* «*limitatif*» kullanış (Çin Türkistanında ve Çagatayca'da). Mk. RAQUETTE, lesson XLVII, b. 4: «چوچه (-*güçe* A.U.E).

Ml.: *tañ at-kaçe* *tañ* (şafak) atıncaya kadar A.U.E «*jusqu'à l'aurore*» (KUNOS, *Adal. Yarkendi*, s. 46, l. 10; Yarkend lehçesi);

tay at boļyocı igite it boļa *tay at olana* kadar *sahibi* [1] *it olur* A.U.E (*Aynı eser*, s. 14, Atasözü No 92) «*avant que le poulain devienne cheval, son maitre devient un chien*».

Mk. Osmanlıca'daki şu ata sözünü:

Ml.: *tay at ol-unca-ya kadar sâhib-i mat ol-ur* «*avant que... son maitre est fait quinaud (ochee et mat)*»;

bu işkâr-ya barguça, bir sina-b-almay-mız-mu bu *av-a* [(i)şkâr : şikâr-a] *gidinceye* kadar (onu) bir *sınaya* (*sina-b*) *maz-mıyız* A.U.E (KATANOF, *Yedi Uyurlar*, s. 227) «*ne pouvons-nous le mettre à l'épreuve, avant qu'il n'aille à la chasse*»;

[1] Bu tercümede (*sahib*) manası verilen kelimenin aslı (*y)igitt* (mert adam) olsa gerek; sondaki mefulünileyh *e* si de mefulünbih *t* yerinde kullanılmış olmak lâzımgelir, yoksa *e* mefulünileyh manasıyla olunca cümlemin manası değişerek «*adama köpek olur*» (köpek gibi arkadaşlık eder) diye anlaşılacak mümkündür. A.U.E

kitabelerindeki *erinc* şekli (bk. bu şekil hakkında V. THOMSEN *Turcica*, s. 33 den 39) için de aynı şual variddir, Div. L. T. (I. s. 118) *عرج* (metinde harekelidir A.U.E) *erinc* kelimesini *عرج* (harekelidir, A.U.E) belki; meğer «*pont-être*» ile karşılayar

Aynı eser (I. s. 119) *عرج* *nc* lâhikasının bir çeşidi olarak sonda (yüksek ve yuvarlak) bir vokallî *عرجو-ncu* lâhikasını veriyor:

عرجو (metinde harekelidir, A.U.E) *at-ıncu nânğ* atılmış şey A.U.E «*chose jetée*»;

عرجو (metinde harekelidir, A.U.E) *it-incü nânğ* itilmiş şey A.U.E «*chose repoussée*, vs.

ç veya c konsonundan sonra *a* (*ä*) vokalinin düşümü uygur metinlerinin şurasında burasında görülmektedir. Yukarıda kayd ve işaret ettiğimiz misâllerden başkaca *Miradj-Name* deki *ara-sın-ça* «*entre*» yerine *ara-sın-ç* şeklini (s. 39, l. 10) *kâç gece* «*nuit*» (s. 20, l. 8), *nâç* (s. 39, l. 10) kelimelerini; ve *Mahzen-i Mir-Hayder* de *hoc hoca* (s. 79, l. 7, s. 83, l. 4 aşağıdan) kelimelerini veriyoruz. Bu hadise, görüldüğü üzere arap harfli metinlerde de rastlandığı eihetle, uygur yazısında hususi bir yazış diye sayılamaz.

Yine mk. Osmanlıca ne kadar «*combien*» demek olan *kaç* kelimesini ki, başka lehçelerde aynı manada kullanılan *kança* ve *kançı* (RADL. *Dict.*, II. 127 ve 28; mk. MELIORANSKI, I. 67 aşağıdan) kelimeleriyle kıyaslanabilir. Rütbe sayı isimlerinde -*i]nci* yerine -*i]nc* (veya -*i]nc*) lâhikası da bulunmaktadır. MELIORANSKI, *Ar. fil.*, s. LIII, § 2 ve *Qutadgu Bilig müteaddit yerlerinde*; Div. L. T., I. s. 118). J.D.

بولادی *selâtin dîn hem öl-güçe tab' eser-i hiç kayısı dîn zâhir bol-ma-di* sultanlardan hem ölünceye kadar ehliyet(lerinin) iz(ler)ji hiç birisinden meydana çıkmış olmadı A.U.E (NEVAL, *Muh. Lug.*, s. 34) «acun do ces sultans n'a donné avant de mourir des preuves de son talent» ;

بولفوجا خاموش ايتيب *zahmet-i hoş bol-guça hâmuş it-ib* yarası iyi olana kadar sükût etti A.U.E (*Mahzen-i Mir Hayder*, Pav. de court. ye atfen, s. 92, I. 1) «il attendit en silence que ses blessures fussent guéries». Mk. بولفوجا «jusqu' à ce qu'il fût» *Abuşka* de (Vel. Zee. tab'ı, s. 154).

c. Menfi tabanlı Bu, tıpa tıp osmanlıca'nın *-me-yicek* şekline (§ 1391) muadildir.

MI. : *nan çayna-ma-yocı cüt-mâ-z* ekmek (lokması) çiğne(n)meyince yut(ul)maz A.U.E (KUNOS *Adal. Yark.* s. 14, Atasözü No 95) «on ne peut avaler (une bouchée) de pain tant qu'on ne l'a pas mâchée» Mk. osmanlıca'daki aynı atasözünü: *Loğ-ma çiğne-n-m-yin-ce gut-ul-ma-z* (TEKEZÂDE, s. 304) ;

şamal, bol-ma-yocı yap-amax min-di-le-mâ-z rüzgâr olmayınca yaprak kımıldamaz A.U.E (KUNOS *Adal. Yark.* s. 18 atasözü No 154) «tant qu'il n'y a pas de vent, la feuille ne bouge pas» (Pas de fumée sans feu = ateşsiz duman olmaz) Mk. osmanlıca'da aynı atasözünü: *rüzgâr es-me-yince yaprak kımıldama-z* (§ 782).

d. Miktar «mesure» fikri.

MI. : *buş-kuça kıl-di iligin zahmdar* (kaza ile bir şey) elini izdirap verecek kadar yaraladı (yaralı = zahmdar = kıldı) [1] A.U.E (*Mahzen-i Mir Hayder* Pav. de Court. ye atfen, s. 89, I. 12) «(un accident) le blessa à la main au point de la rendre impuissante».

e. Niyetli (iktidar) istikbal ortacı ve aynı zamanın şahıslı temesi olarak ihtimallik [2] ortacı olan *-gü-täg* lâhikasına müvazilik teşkil eder. [*täg* ile *çā(k)* in manadaşlığı hakkında, bk. § 930 ve *-gü-si*, § 868, ihtar 3].

-gü-çe lâhikası, *-(y)ecek* (§ 1391) lâhikasının eski şekli olan *-(y)icekin* tıpa tıp muadilidir.

MI. : *ve varak yüz-i-gü nakış kıl-guça nime kal-ma-di sultan* (سلطان : سلطان) *Babır dîn özgü* ve yaprak (kâğıd) üzerine kayd etmeye değer birşey kalmadı (NEVAL, daha yukarıdaki misalin aşağısı) «... et, à part le sultan Baber, il ne reste d'eux rien qui soit digne d'être tracé sur le papier» ;

an-dın ki ir-ür hasıs-i muhlik şu eibetten tehlikeli (bir) cimri dir ki «après avoir été un dangereux avare. (Bu şöyle olsa gerek : «du moment qu'il est un dangereux avare, A.U.E)

kör-güz-güçe dür Mesih-i mu'ez (kendini) gösterme (*kör-güz-mük*) ye kalkıcıdır mucize yaratan Hazreti İsâ (= Mesih) diye

[1] Bu bir mısra olduğuna göre vezni: — u u —, — u u —, — u — (meftailün, müfteilün, failün) olur. A.U.E

[2] Bu lâkika hakkında bk. RAQUETTE *lesson XLI*, 3, *d. Gr. alt.*, s. 69. J.D.

(NEVAL, *Muh. Lug.* s. 2) il se montrer (ou il est capable de se montrer : *körküz-māk*) un Messie miraculeux.

Ve nihayet osmanlıca'daki *-(y)ici* yi veren *-güç* lâhikası umumiyetle zaman kavramı olmadan (= fiilden türeme isim olarak) kullanılmakla beraber, bir istikbal manasının izlerini muhafaza etmiş bulunuyor; bk. § 852.

Yine mk. *Mağzen-i Mir Hayder*, s. 72, l. 11:

üylä ki kâldük yana kâtküçi biz nasıl ki geldik yine (öyle) gideceğiz A.U.E «nous partirons comme nous sommes venus».

-kâç/k lâhikası.

-kâç lâhikası bundan evvelki lâhikanın daha eski bir (geniş) vokallenişlisinden başka bir şey değildir.

a. *Hududlanışlı* kullanışı: (Çin türkistanının bazı lehçelerinde ve çağatayca'da bulunmakta olup, esasen evvelki lâhika kadar sık kullanışlı değildir.

Ml.: *بوچا* *boç-gaça* oluncaya kadar A.U.E (*Abuşka Vel. Zorn*, tab'i, s. 154) *jusqu' à ce qu'il soit*;

öyret bil-gece öğren bilinceye kadar A.U.E Martin Hartmann (*Çag.*, s. 40) bunu *Aksu* lehçesine misal olarak veriyor «*étude, jusqu' à ce que tu saches*».

b. Niyetli istikbal ortacı.

-ge-cek (*gü-çäk*) şekli. *Kitab-ul-İdrak*, s. 137 ve 146 *امم مكان* «nom de lieu» diye verilmiştir. Misâller:

طرغق (metinde harekeli A.U.E) *tar-yacağ* duracak yer «endroit où se tenir»; Mk. Osmanlıca *dur-acak*; ve *كككك* (metinde harekeli A.U.E) *gel-gecek* veya *كككك* *gel-ecek* gelecek, gelinecek yer «endroit où l'on doit venir».

-kä-cäk şekli, besbelli osmanlıca'nın *-(y)ecek* şeklinden başka birşey değildir. Bu koybalca'nın temenni ve terceci (iltizami) şekli olan *-küy-cäk* şekliyle de sıkı sıkıya hısımdır. (CASTREN, § 74).

1395. Sonunda konsonu ? olmayan şu aşağıdaki lâhikalar bundan evvelkilere yaklaştırılmalıdır.

-kâç lâhikası.

Bu lâhikada (mefulünanh) *-in* veya *tän [dän]* le ve (aletlik) *-in* le uzantılı şekiller de vardır: *-kâç-tin*, *kâç-in* (veya *-kâj-in*).

Bunun hakkında bk. *Gr. alt.*, § 101 e, ve § 305; RAQUETTE, leçon XLI, 3; Martin HARTMANN *Çag*, § 45; PAVET DE COURTEILLE *Miradj Name*, fransızca metin, s. 32, başıye 9.

a. *Akıbetli* «consécutif» kullanışı (iki hadesin az çok *fasılatsız* olarak ardını-İnşması).